

VAHİY VE SÜNNET PERSPEKTİFİYLE AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE TEMEL ESASLAR VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN (ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK) FARKINDALIK HİZMETLERİ

Sedide AKBULUT

Özet

Tabii ve fitri bir ihtiyaç olarak varlığında sayısız hikmetler barındıran aile; dünyaya gelen her insanın, ilk eğitimini aldığı en temel eğitim yuvası, yaşayarak hissettiği bir sevgi ocağıdır. Aynı zamanda aile sevgi, merhamet, adalet, sorumluluk ve fedakârlık gibi temel değerlerin kazanıldığı toplumsal huzurun inşasına katkı sağlayan en önemli etkidir. Bununla birlikte ailenin şiddet kelimesiyle yan yana kullanılması sorunun bir o kadar büyük ve bir o kadar da çözülmesi elzem bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Şiddetin bütün dünyayı saran ve insanlığı tehdit eden sorunlardan biri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Hiç bir gerekçe mükerrem bir varlık olan insana şiddetin mazereti olamaz. Şiddet, zulüm demektir. Adaletin zıddı olan zulüm, sınırı aşmak, hak-hukuk gözetmemek, yapılmaması gereken davranışlar sergilemektir. Dolayısıyla İslam'ın ilkeleriyle bağdaşmayan, insan onu-

runu yok sayan şiddet kimden ve nereden gelirse gelsin insanlık suçu ve hak ihlali olarak görülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı; huzur, sulh ve güven temelli bir din olan İslam ile asla bağdaşmayan aile içi şiddet olgusunun karşısında yer almakta, ülkemizin aile sorunlarına karşı duyarlı olup bu sorunların çözümünde aktif rol almayı kalıcı bir politika olarak benimsemektedir. Bu çalışmada şiddetin oluşması noktasında koruyucu önleyici tedbirler olarak ifade edilebilecek vahiy ve sünnet eksenli temel esaslar ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ailenin korunması, güçlendirilmesi ve şiddetle mücadelede öncelikle kendi personelinde başlayarak toplumsal farkındalık oluşturması adına bir dizi eğitim faaliyetlerine yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Farkındalık, Şiddet, Temel Değerler, Zulüm.

* Bu tebliğ, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından 15-16 Kasım 2019 tarihinde Ankara'da düzenlenen "Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı"nda sunulmuştur.

** Diyanet İşleri Başkanlığı Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanı, sedide.akbulut@diyanet.gov.tr.

Giriş

Aile, evlilik müessesinin nikâh akdiyle oluşturduğu, toplumlara inşa eden etkili güzide bir kurumdur. Aile, insanlık tarihiyle yaşittir, dün olduğu gibi bugün de varlığını devam ettirmektedir. Sözlükte “aynı kan, aynı ırk ve aynı atadan gelen şahıslar bütünü; aynı çatı altında yaşayanlar; ana-baba ve çocuklar; zevce, eş ve insanlar arasında bağıllık bulunan canlı ve cansız diğer varlıklar” anlamına gelen aile¹, aynı zamanda “destek ve dayanak” manasına gelen “avl/ayl” kökünden “birbirine muhtaçlığı” da ifade eder.² Bu muhtaçlık; acizlik ve eksiklik değil bilakis tamamlamadan ibarettir. Hz. Peygamberin *s.a.v.* dilinden dökülen “Kadın ve erkek bir bütünü iki yarıdır”³ sözünde hayat bulur, biri olmadan diğeri olmayan ‘tam’ kast edilir. Bu anlamda aile, bütünlüğün ve beraberliğin yurdudur.

Bugün yaşadığımız dünyada iyilik ya da kötülük adına var olan her şeyin aileyle önemli bir ilişkisinin olduğu açıktır. Şiddet aile içinde güçlünün zayıfa uyguladığı her türlü saldırgan davranıştır. Şiddet, muhatabının cinsiyeti ve yaşıyla değerlendirilemez. Önemli olan mağdurun kişilik ve ruhsal yapısında hasarlar oluşturmasıdır. Şiddet sadece bir davranış bozukluğu değil, toplumsal hafızanın oluşturduğu algı kabulleri ve öz değer yoksunluğudur. Dolayısıyla bireysel, sosyal ve küresel alanda muhtaç olunan sevgi, şefkat, merhamet, güven, yardımlaşma, paylaşma ve diğerkâmlık gibi değerlerin vahiy ve sünnet ekseninde yeniden okunmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın amacı; bu değerlerin öncelikle aile hayatına yansıyan yönlerine işaret edip geleneksel kabullerden uzaklaşarak şiddetin kendine zemin bulamamasıdır.

1. İnsanın Var Oluşuyla Gelen İzzet: Onur

Onur kelimesi, izzet-i nefis, şeref, saygı, itibar haysiyet ve kişinin kendisine karşı duyduğu saygıyı ifade etmektedir.⁴ İnsan onuru demek, insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri olup aynı zamanda diğer varlıklar arasında edindiği yere işaret etmektedir. İnsanı en güzel şekilde yaratan ve çeşitli özelliklerle donatan Yüce Allah, onu kendisine muhatap kılmak suretiyle aynı zamanda insanı onurlandırmıştır. Dolayısıyla İslam inancında insan, sadece insan olması vasfıyla saygın ve onurlu bir varlıktır. Bu sebepledir ki değerini cinsiyetinden değil, bizzat insan olmasından almaktadır.

¹ Hilmi Ziya Ülken, “Aile”, *Sosyoloji Sözlüğü*, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul 1969, s. 6.

² Mecmeu'l-Luğa el-Arabiyye, *el-Mü'cemu'l-Veciz*, “âle”, Mısır 1980, s. 441.

³ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 94.

⁴ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yay., İstanbul 2008, s. 2723.

“İnsan onur sahibi bir varlıktır” denildiğinde insanın kimliği ve kişiliği tanımlanmış olur. İnsan için “onur sahibi olmak” sonradan bahşedilmiş bir durum olmayıp yaratılıştan gelen, fitraten verilen bir nimettir. Ancak “onurlu insan olarak kalmak” kişisel özen ve çabayı gerektirmektedir. İnsana düşen, fitratında var olan onuru, yaratılıştan getirdiği değeri, inanç ve davranışlarıyla koruyup geliştirmek, saygınlığına yaraşır bir hayat yaşamaktır. Bu saygınlığı zedeleyen davranışlardan birisi şiddettir. Zira şiddet bir güç ifade etse de aslında zayıflık ve acizlik göstergesidir. Bu durum, insandan ziyade, akıl yetisi ve düşünme becerisi olmayan canlılar için düşünülebilir.

Şiddet bir hak ihlalidir. Mağdurda çaresizlik ve güvensizlik oluşturur, adalet algısında travmalara sebebiyet verir. Şiddet, cehaletin yansımasıdır. Cehaletinse adaleti ve hakkaniyeti yoktur. Adaletin zıddı olan zulüm; sınırı aşmak, hak-hukuk gözetmemek, yapılmaması gereken davranışlar sergilemektir. Adaletse her hak sahibine hakkını vermek ve her şeyi yerli yerine koymaktır. İslam’ın temel ilkelerinde zulüm yasaklanmışken adaletin tesis edilmesi emredilmiştir.⁵ Dolayısıyla İslam’ın ilkeleriyle bağdaşmayan insan onurunu yok sayan şiddet, kimden ve nereden gelirse gelsin insanlık suçu ve hak ihlali olarak görülmüştür.

İnsanlık bugün fiziksel, psikolojik, sosyolojik, siyasal, kültürel, ekonomik ve cinsel yönden devasa bir şiddet sarmalının içerisinde. Medyada hemen hemen her gün şiddet haberlerine yer verilmektedir. Boşanma kararı aldıktan sonra ‘seni başkalarına yar etmem’ düşüncesiyle öldürülen yüzlerce kadın bu toplumun bir gerçeğidir. Basında yer alan bilgilere göre 2020 Ağustos ayında 27 kadın cinayeti gerçekleşmiştir.⁶ Toplumsal bir yara olarak haber metinlerinde yer alan şiddet; aile üyelerinin birbirlerine uyguladıkları, kadının, çocuğun, yaşlının, mültecilerin maruz bırakıldığı, toplumda savunmasız insanlara, engellilere ve hayvanlara yönelik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Aileyi Tehdit Eden Olgu: Şiddet

Arapça bir kelime olan şiddet, savaş ve hastalık gibi “katlanılması güç olan şey”⁷ demektir. Türkçe’de ise, “karşıt görüşte olanlara ikna ve uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma, toplumda kargaşa ve kaos meydana getirme”⁸ an-

⁵ Ramazan Altıntaş, Şiddet, *DİB Yay.*, Ankara 2017, s. 8-9.

⁶ <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2927/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-agustos-2020-raporu>

⁷ Fîruzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, Beyrut, 1993, s. 372

⁸ Heyet, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988, şiddet mad.

lamında kullanılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasına göre şiddet, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya fiili biçimde bir başkasına uygulanması sonucunda, maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya mahrumiyete yol açması ya da açma olasılığı bulunması”dır.⁹

İnsanın doğup büyüdüğü, ilk eğitimini aldığı, karakterinin şekillendiği aile içindeki manevi bağlar ve değerler ne kadar kuvvetliyse, hem aile hem de toplum o denli huzurlu, güçlü ve sağlıklı olacaktır. Bu bağların zedelenmesi ailenin kendi içinde çözülmesine toplumun zayıflamasına ve huzurun kaybedilmesine sebep olacak ve neticede şiddete zemin hazırlayacaktır. Aile içi şiddet denildiğinde ilk akla gelen kadının kocasından şiddet görmesidir. Oysa bu, şiddetin sadece bir türüdür. Aile içinde çocuklar da şiddetin odağı olabilir, yaşlılar ve engelliler de. Ailede şiddet konusunda belki de en son akla gelen erkektir. Hâlbuki sözlü, psikolojik ya da ekonomik baskıyla erkeğin de şiddete maruz kaldığı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Şiddet, insanlık onurunu zedeleyen ve kişilik haklarını hiçe sayan bir olgudur.

“Aile” anlam itibarıyla birbirlerini destekleyen, ihtiyaçlarını gideren tüm aile fertlerinin güvenle sığınabileceği korunaklı bir kaledir. Dolayısıyla böylesine anlam yüklü bir kelimenin şiddet olgusuyla birlikte anılması kaygıyla karşılanmayı hak ediyor. İnsanın güven duyduğu, huzur bulduğu korunaklı yuvasının, şiddetin yıkıcı etkilerine maruz kalmaması için tüm aile fertlerine ayrı ayrı sorumluluklar düşmektedir. Aile içi şiddeti önlemek adına aileyi besleyen ve bir arada tutan temel değerlerin yaşanması ve yaşatılması gerekmektedir.

3. Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Temel Değerler

a) Sevgi

Dini literatürde sevgi manasına gelen “muhabbet” kelimesi, sebat ve dostluğu ifade etmektedir. Aynı zamanda iyilikseverlik, hoşgörü, yumuşak huyluluk, kolaylaştırıcı olma, kusurları örtme, hayâ, iffet ve güzel davranışlara tekabül etmektedir.¹⁰ İnsanoğlunun sevgiye ihtiyacı varlığına ruhundan üfleyen Rabbi ile ilintilidir. Vedûd olan sevginin kaynağı ve sevilmeyi en çok hak eden Yüce Allah, eşler arasında huzura rahmet ve meveddet ile kavuşulacağına işa-

⁹ Dünya Sağlık Örgütü, *World Report on Violence and Health*, 2002

¹⁰ Süleyman Uludağ, “Muhabbet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, c. 30, s. 388-389.

ret etmektedir.¹¹ Sevgi olarak tarif edilen meveddetin kendiliğinden oluşması beklenmez, istemek ve çaba gerektirir. Muhabbet, muhatabının vasfına ve eylemine göre değişir, meveddetse hesapsız bir sevgi, karşılığı beklenmeyen bir ilgiyle muhatabında rahmet ve sadâkati geliştirir. Sevgi eşlerin birbirlerindeki kusurları göstermeyen ve af yolunu açan bir duygudur.

Aile içi ilişkilerin sevgi odaklı olması, ailenin sadece bugünü değil, geleceği adına da son derece mühimdir. Aile içinde erkeği ve kadını birbirinin karşısında ve bir güç mücadelesi içinde konumlandırmayan Kur'an-ı Kerim, aksine onların birbirlerine muhabbetle davranmaları gerektiğine işaret eder.¹² "Sizden biriniz sevdiği kardeşine sevdiğini söylesin"¹³ hadisi gereğince sevildiğini duymayı en çok hak eden ve davranışlarla ifade edilmesi gereken kişiler en yakınınızda olan aile fertleridir. Sevgi, sadece kadın ve erkek, anne ve evlât, zayıf ve mazlumun değil; tüm insanlığın hakkıdır. Hikmetli bir duygudur ve paylaşıldığında da çoğalır. Sevginin aile fertleri arasında duyulması ve yaşanması aynı zamanda onların birbirleri üzerindeki haklarındandır.

b) Merhamet

Ailenin kurulmasında ve korunmasında önemli fonksiyonları olan merhametin, kendisinden türetildiği "rahmet" kavramı; yardım, lütuf, acıma, mağfi-ret, esirgeme ve yardımcı olma gibi anlamlara gelmektedir. Merhamet, acıma hissinden doğan sığ bir esirgeyicilik değil, varlığın onuruna saygıdan doğan derin bir şefkati ifade etmektedir. Merhametin günlük dilde sahip olduğu anlam, çoğunlukla acıma hissidir. Hâlbuki aile içi ilişkiler özelinde bakıldığında, merhametin bir kavram olarak daha koyu anlamlar yüklendiği görülür. Aile, muhatabını anlama ve onun tarafından anlaşılma ihtiyacının en yoğun yaşandığı ortamdır. Merhametli olmak da tam olarak bu ihtiyacı karşılamak demektir. Merhamet, aile içinde buyurgan tavrı, güce dayalı iktidarı, duygusal bencilliği ortadan kaldıran bir işlev görür. İlişkilerin yatay biçimde seyretmesini sağlar.

Merhametin aile hayatına aksetmemesi, zulmün kök salması için fırsat doğuracaktır. Evlilik hayatında psikolojik, ekonomik ya da sosyal nedenlerle şiddete başvurmanın, yaşanan problemleri şiddetle çözmeye çalışmanın "merhametsizlik" olduğu açıktır. Merhameti toplumun en ince dokularına

¹¹ Rûm, 30/21.

¹² Tevbe, 9/71.

¹³ Ebû Davûd, "Edeb", 113.

kadar işlemek, “Rahmetim gazabımı geçti,”¹⁴ buyuran bir Yaratıcı tarafından “Âlemlere rahmet olarak gönderilen”¹⁵ bir Peygamberin *a.s.* asli görevlerinden olmuştur. Çocuğun, kadının, erkeğin, kölenin insanlık onuru bakımından Allah katında eşit olduğu ve bu onura layık bir muameleyi hak ettiği, Allah Resûlü’nün en güçlü söylemlerinden birisidir. Dolayısıyla şiddeti önleme hususunda en büyük etkenin merhamet olduğu tekrar hatırlanmalı ve bu değer aileden başlayarak toplumun tüm katmanlarına yayılmalıdır.

c) Adalet

Peygamber Efendimiz *s.a.s* insanlığın ufkunu aydınlatan evrensel mesajlarını bütün yeryüzüne ilan ettiği Veda Hutbesinde, kadınların haklarını gözetmeyi, bu hususta Allah’tan sakınmayı, kadın ve erkeklerin birbirlerinin haklarına riayet etmeleri gerektiğini Müslümanlara bir sorumluluk ve insanlığa bir ölçü olarak, açıkça beyan buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz, ailede adaletin önemine dikkat çekerek önemli ölçüler koymuştur. Kadın-erkek ilişkisinde aranan adalet tüm yönleriyle aile bireylerinin tamamını kuşatmalıdır. Cenab-ı Allah, Kerim Kitabında müminlere kendileri, anne-babaları ve akrabalarının aleyhine de olsa adaletten ayrılmamayı emreder. ¹⁶Her Cuma günü kürsülerden dünyaya insanlığın tamamına adalet ve ihsan mesajı verilmektedir. ¹⁷Peygamber Efendimiz *s.a.s* “Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetin”¹⁸ buyruğuyla çocuklar arasındaki eşit muameleye işaret ettiği gibi yönettikleri kimselere ailelerine ve sorumlu oldukları insanlara adaletli davrananları cennette nurdan minberler üzerinde ağırlanmayı müjdelemektedir. ¹⁹ Bu bağlamda aile de adalet; karşılıklı sevgi ve saygının gözetilmesini, hak dağıtımında ve sorumluluk paylaşımında hakkaniyetli ve insafli bir yolun benimsenmesi demektir. Adalet hayatın her anında fitratı gözeterek fitrata uygun davranmaktır. Aksi zulümdür. Haklar ve sorumluluklar da fitrata uygun şekilde ikame edildiğinde adaletin gerçekleşmesi ve huzurun tesis edilmesi mümkün olacaktır.

İnsanlık değerinde, sorumluluk sahibi olmada, temel hak ve dokunulmazlıklarda, mükâfat ve cezada, iffetli bir hayat yaşamada kadın ve erkek arasında hiçbir farkın olmaması, kadın ve erkeğin bir adalet üzerine yaratıldığını göster-

¹⁴ Buhârî, “Tevhid”, 22.

¹⁵ Enbiyâ, 21/107.

¹⁶ Nisa, 4/135.

¹⁷ Nahl,16/90.

¹⁸ Buhârî, “Hibe”, 12-13.

¹⁹ Nesâî, Âdâbül-kudât, 1.

mektedir. Peygamber Efendimiz “adaleti” Şu hadis-i Őerifiyle inanlara bir sorumluluk olarak yüklemektedir. “*Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkımız olduğu gibi, kadınların da sizin üzerinizde hakkı vardır*”²⁰ karşılıklı hakların dile getirildiği bu rivayet hakkaniyet temelli adaleti ifade eder. Adalet; adl ve aynı kelimenin bir türevi olan itidal ile ifade edildiğinde, dengeli ve oll olmak, ifrat ve tefritten uzak kalmak, haddi aŐmamak olarak tanımlanır.²¹ Adalet, “hakkaniyet, hikmet, her Şeyi yerli yerine koymak, herkese hak ettiğini vermek, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yklememektir.”²² Dolayısıyla adalet çerçevesinde aile fertleri arasında haklar ve sorumlulukların paylaŐılması gerekmektedir.

d) İyilikle Muamele: İhsan

İhsan; adaletin daha ilerisinde ahlakı ifade eden bir kavramdır. Hiç karşılıklı beklemeden yapılan iyiliktir. Kadın, erkek, aile ve toplum olarak son iki asırdır yaşadığımız sorunların temelinde ve Şiddetin yaygınlaŐmasında, manevi sorumluluğu öteleyen, bir cinsi önceleyip bir diğerini ötekileŐtiren gayr-i insani, hak, insan ve eşitlik gibi sorunlara bütün olarak bakmadan cinsiyetler arası kargaŐaya zemin hazırlayan parçacı ve mekanik bir yaklaŐımın etkisinin olduğu aŐıkrdır. Aynı Şekilde, yazılı-görsel medyada zaman zaman müŐahede edilen ve olumsuzlukları sıradanlaŐtıran özensiz yayınların söz konusu tahribatta önemli bir etkisinin olduğu da muhakkaktır. Örneğin ‘boŐandıđı eŐini başkasına yar etmedi’ baŐlıđıyla verilen haberde cinayete haklılık kılıfı giydirilmeye, hatta örtülü bir mesajla başkasına yar etmemenin toplumsal kabulüne işaret bulunmaktadır.

Bugün kadın ve erkek, rakip ya da muhalif bir yaklaŐımın ötesinde, birbirlerini destekleyen ve tamamlayan bireyler olarak beraberce daha huzurlu bir hayatı inşa edeceklerdir. Bunun için de İŐlam dininin üzerinde ehemmiyetle durduğu ailede ve toplumda adalet, ihsan, sevgi, Şefkat ve merhamet gibi değerlerin hkim kılınması, özellikle eşler arası iletiŐimde karşılıklı saygı ve anlayıŐın ön planda tutulması, oldukça önem arz etmektedir.

4. Şiddetin Beslendiği Yanlış Kabuller

Şiddet, çok küçük yaŐlardan itibaren yakın çevreden öğrenilen bir davranış formudur. “KiŐi, Şiddeti gözlemleyerek, model alarak, ebeveyni arasında yaşanan Şiddete Şahit olarak ya da Şiddetin birebir hedefi olarak öğrenir ve bir

²⁰ Tirmizi, “Rad”, 11.

²¹ Türkiye Diyanet Vakfı İŐlam Ansiklopedisi, İstanbul. (İtidal Maddesi).

²² Türkiye Diyanet Vakfı İŐlam Ansiklopedisi, İstanbul (Adalet Maddesi).

çeşit stresle başa çıkma yöntemi olarak benimser.”²³ Dolayısıyla şiddetle mücadelede ilk adım, şiddetin oluşma aşamasına müdahale edebilmektir. Şiddetin gerçekleşmesine ve sonrasına yönelik tedbir ve takip kadar olmasını önlemek de büyük önem taşımaktadır. Kırıp döken, vurup öldüren, incitip acıtan, yok sayıp silikleştiren bir şiddetin cezasını vermek ve mağdurun haklarını korumak elbette elzemdir. Ancak şiddeti var eden kabullere, zihinlerde karşılık bulan anlayışa, öğrenilmiş çaresizliklere müdahale edilmedikçe, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmedikçe, şiddetin panzehri merhameti tesis etmedikçe şiddetin önlenmesi zorlaşacaktır. Bugün insanlığı şiddete sürükleyen şey yanlış kabuller ve algı bozukluklarıdır.

a) Değer algısı

Bir insanın diğerine şiddet uygulamasının altında yatan yargılardan ilki, onu değersiz görmesidir. Özel ve değerli bulunduğu bir varlığı incitmekten çekinmek kadar, değersiz ve önemsiz gördüğü varlığa karşı hoyratlaşmak da insanın doğasında var olan bir hâldir. Bu yüzden İslâm'ın temel metinleri, kâinattaki her varlığın anlam taşıdığını ve bir öz değere sahip olduğunu dile getirerek²⁴, yanı başındakini değersiz²⁵ görme lüksünü insanın elinden alır. Kur'an-ı Kerim'de insana dair özellikler sayılırken varlık ve darlık hâlindeki ruh yapısına dikkat çekilerek nimetle bulunduğu nimetin sahibine yüz çevirdiği, kötülükle karşılaştığında da yakarıştta bulunduğuna²⁶ vurgu yapılır. Aynı şekilde Rabbine karşı nankörlüğü,²⁷ hayır ve şerri isterken aceleciliği,²⁸ tartışmaya ve cedele düşkünlüğü,²⁹ çok mala sahip olsa da cimriliği,³⁰ zalim ve cahil oluşu,³¹ zaaf³² ve zayıflığına³³ yapılan vurgularda da bir cinsiyet ayırımına gidilmemiştir.

²³ Page, Ayten Zera-Merve İnce, "Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme", Türk Psikoloji Yazıları, Sayı: 22, Aralık 2008, s. 84.

²⁴ Sad,38/27.

²⁵ İsrâ,17/70.

²⁶ Fussilet,41/51.

²⁷ Adiyat,100/6.

²⁸ Enbiya,21/37.

²⁹ Kehf,18/54.

³⁰ İsrâ,17/100.

³¹ Ahzab,33/72

³² Rum,30/54.

³³ Nisa,4/28.

Bu varoluşsal değer, aslında erkek ve kadının kul olma paydasında buluşması anlamına gelmektedir. Allah'ın hem ilahi ödülünden³⁴ hem de cezadan³⁵ bahsederken her iki cinsi ayrı ayrı zikretmesi, eşdeğer oluşlarına işaret etmektedir. İnsan gerçekliğinin kadın ve erkek olarak iki farklı ama birbirini tamamlayan boyutta yaratıldığını hatırlamak, kadını dikkate almadan insan hayatını okumanın, insanı tanımının ve anlamının imkânsızlığını da hatırlatacaktır. Yeryüzünün şerefli halifesi olmak,³⁶ insan olarak yaratılmanın ayrılmaz vasfıdır. Halife kılınmanın ilk şartı erkek veya kadın olmaktan değil ilim sahibi olmaktan geçer. Allah Hz. Âdem'i meleklerle ona öğrettiği isimlerle³⁷ üstün kılmıştır. Esasen maddi veya manevi tüm ilimlerin maksadı fitratı önce keşfetmek sonra gözetmektir. İlimin fitratını bilemeyen yaratılışındaki hikmeti keşfedemeyen kadın ve erkek hilafet görevinde başarılı olamayacaktır.

b) Konum Karmaşası

İnsanın şiddet konusunda pervasızlığı, zihninde yer eden hiyerarşi ile de alakalıdır. Sözgelimi; iş yerinde amirine öfkelenen muhatabı olan erkek amire karşı daha sabırlı olup kendini kontrol eden ve eşitler arası çözüm arayışına giren bir erkek, benzer bir öfke olayında muhatabı eşi veya çocuğu olduğunda öfkelerini sınırlama ihtiyacı duymaksızın şiddete başvurabilmektedir. Muhatabın cinsiyeti üzerinden şiddetin dozunu ayarlamak, ancak kadının konumuyla birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilir bir durumdur.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Hacettepe Üniversitesi tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” raporuna göre; hayatının en az bir döneminde şiddet gören kadın oranı %36 iken, gördüğü şiddeti kimseye anlatamayan kadınlar da %44 olarak ifade edilmektedir. Aynı araştırmada kadının anne oluşu ve çocuk sayısının fazlalığı şiddet görme ihtimalini düşürmektedir. Kadınların erkeklere yönelik şiddetine ilişkin anlamlı bir veriye ulaşamamış olursa da Samsun Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’ne bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi’ne (ŞÖNİM) 6 yılda 9 bin 474 şiddet mağduru başvururken, bunların 406’sının erkek olması bu konuda az da olsa bir kanaat oluşturmaktadır.³⁸

³⁴ Ahzâb, 33/35.

³⁵ “Hırsız erkek ile hırsız kadın...” (Mâide, 5/38) ; “Zina eden kadın ve zina eden erkek...” (Nûr, 24/2).

³⁶ Bakara,2/30.

³⁷ Bakara,2/31.

³⁸ <https://www.yenisafak.com/gundem/406-erkek-siddet-magduru-olarak-devlete-sigindi-3443021> (25.06.2020).

Geçmişten bugüne farklı etnik, dinî ve kültürel kodlara sahip toplumlarda kadını erkeğin birkaç basamak altında konumlandıran bir yapılanmaya rastlanır. Ataerkil sistem olarak adlandırılan bu yapı, kadını ve erkeği ast üst ilişkisi içinde var etmekte, kadının ikincil konumunun hayattaki rol dağılımından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Hz. Meryem'in bir kız olarak mabede adanmasını hoş karşılamayan zihniyetin cahiliyye anlayışıyla kız çocukları doğduğunda yüzler asılmaktaydı.³⁹ Aradan geçen zaman bir şey değiştirmemiş olacak ki bugün kaç çocuğu olduğu sorusuna karşın kızlarını çocuktan saymayan babalara da rastlanmaktadır.

Kadın ve erkeğin birbirine “eş”⁴⁰ kılınarak kazandığı konum, sağladığı kazanım ve üstlendiği sorumluluk onu diğer varlıklardan ayıracak kadar değerlidir. Kadın ve erkeğe yüklenen asıl misyonun veli/dost olup iyiliğe yönlendiren ve kötülükten sakındıran,⁴¹ birbirine rakip değil refik kılan eşdeğerliliklerdir. Bu noktada kadının ve erkeğin farklı fitratları bir dezavantaj değil, aksine avantajdır. Peygamber Efendimizin şu cümlesi, konum karmaşasını çözümler niteliktedir: “*Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır*”⁴² s.a.v.

c) Yanlış Namus Telakkisi

Şiddete mazeret ve sözde sebep olarak dillendirilen bir diğer zihin kalıbı da erkeğin kadının namusundan sorumlu olduğudur. Bu anlayış kadını erkeğin mülkiyetine hapsedmekte kadın ve erkeğin amellerinin karşılığını bulacaklarını⁴³ ve yaptıklarından kendilerinin sorumlu tutulacağı⁴⁴ emriyle çelişmektedir. Namus, toplumsal algı olarak daha çok kadın için öngörülse de vahiy mümin kadın ve mümin erkeği iffetlerine sahip çıkma hususunda aynı hitaba tabi tutmuştur.⁴⁵ Hayâ, iffet ve namus insan için gerçekten vazgeçilemeyecek temel değerlerdir. Bu değerler, dinî literatürde imanın bir gereği olup insanın ziyneti olarak takdim edilir.⁴⁶ Hz. Âdem ve eşinin iffetine dair kesitler Kur'an'da sunularak⁴⁷, namusun ne derece tabii ve köklü bir duygu olduğuna işaret edilir.

³⁹ Nahl,16/58.

⁴⁰ Necm,53/45.

⁴¹ Tevbe,9/71.

⁴² Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 94.

⁴³ Ali imran,3/195.

⁴⁴ En'am,6/164.

⁴⁵ Nur,24/30,31.

⁴⁶ Buhârî, “İman”, 16; Müslim, “İman”, 58.

⁴⁷ Tâhâ 20/120-121.

Namusa yönelik saldırılara karşı maddi ve manevi müeyyideler öngörülür.⁴⁸ Namuslu kimselere iftirada bulunmak büyük günahlar arasında sayılır ve kesin bir dille yasaklanır.

Bir eylem veya davranış değerlendirilirken, “namusluluk” ya da “namus-suzluk” nitelemesinde cinsiyet ölçüt olamaz. Herhangi bir davranış, özü itibarıyla ya ahlakidir ya da değildir. Dinî ve ahlaki bakımdan yanlış ve yasak kabul edilen zina eylemi, hem kadın hem de erkek için aynı ölçüde çirkindir. Eğer sahil ve sağlam zeminli bir dindarlıktan ya da gelenekten bahsedilecekse bunun böyle algılanması gerekir. Zira zina suçunu ve günahını işleyen erkeğin de kadının da dindeki müeyyidesi aynıdır. Her fert sahip olduğu insanlık onuruna ve takva bilincine uygun bir biçimde kendi namusundan sorumludur.⁴⁹

5. Şiddetin Önlenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kurumsal Sorumluluğu ve Çözüm Önerileri

Diyanet İşleri Başkanlığı, “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı” olarak kurulmuştur.⁵⁰ Bu görev hem çağın ve toplumun dinî ihtiyaçlarını, İslam dininin temel kaynakları ışığında ve güncellenmiş doğru bilgiyle karşılamayı hem de sosyal problemler karşısında dinin birleştirici ve ıslah edici bir manevi destek kaynağı olarak topluma sunulmasını içermektedir.

Cami içi hizmetlerinin yanı sıra, sosyal ve kültürel içerikli din hizmetleriyle de toplumsal birlik, beraberlik ve dayanışma duygularını güçlendirme yolunda çaba harcamanın, köklü kurumsal yapısı ve temsil ettiği değerler dikkate alındığında Başkanlığın asli vazifelerinden birisi olduğu görülecektir. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, adı geçen kanunun 7. maddesi 3.⁵¹ ve 7.⁵² fıkralarında ifadelerini bulan “dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapma” göreviyle yükümlendirilmiştir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, ailenin korunma-

⁴⁸ Nur 24/23-24.

⁴⁹ *Allenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması*, DİB, Yay., s. 26-35.

⁵⁰ 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Madde 1.

⁵¹ Öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak.

⁵² Aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak.

sına katkı sağlanması toplumun aile hakkında dinî açıdan doğru bilgilendirilmesi, aile fertlerinin bilhassa kadın, genç ve çocukların sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu karşı karşıya kaldıkları riskler ve yeni sorun alanları karşısında dinî bilgi ve manevî destekle güçlendirilmesi konularında sorumluluk üstlenen bir kurumdur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, huzur, sulh ve güven temelli bir din olan İslam ile asla bağdaşmayan aile içi şiddet olgusunun karşısında yer almakta, aile sorunlarına karşı duyarlı olup bu sorunların çözümünde aktif rol almayı kalıcı bir politika olarak benimsemektedir. Kadın ve çocuk sorunlarına odaklanan çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde hareket eden Diyanet İşleri Başkanlığı, dinin “yanlış onaylayıcı bir referans” olarak kullanılmasını önlemeyi; birlikte ve barış içinde yaşanan, birbirlerine insan olarak saygı ve sevgi duyulan bir dünyayı inşa etme çabasında İslam dininin kalıcı öğretisini yapı taşı kılmayı hedeflemektedir. İslam dini, saygıdeğer ve şerefli bir varlık olarak yaratılan insanın yaşama ve onuruyla var olma hakkını diğer temel hakları arasında mukaddes/dokunulmaz ilân etmiş; bu hususta ırk, renk, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmemiştir. Hiçbir töre, inanç, gelenek ve anlayış kadına şiddet uygulamanın mazereti ve gerekçesi olamaz. Aile içi şiddet, kanunlara göre suç, İslam dinine göre ise günahtır.

İnsan onurunun devre dışı bırakıldığı ve hiçbir ahlaki değer tanımadan sergilenen şiddetle mücadele etmek, sadece kötülük yapanı cezalandırmakla mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, aile hayatından başlayarak bütün toplumu merhamet harcıyla perçinleştirmeli; asırlardır sevgi, şefkat, kardeşlik ve adalet gibi değerlerin yaşandığı bu topraklarda, şiddeti doğuran çarpık zihin kalıpları ile mücadele ederek zikredilen kötülüğün sahne almasına asla fırsat verilmemelidir. Bunun için de insanlığın birbirini anlaması, sevmesi ve değer verip sahip çıkması önemli bir husustur. Ancak sevgi ve merhamet merkezli bir yaklaşımla toplumsal farkındalık sağlanarak barışın ve huzurun olduğu bir toplum inşa edilecektir.

Toplumsal farkındalığın artırılmasına ve şiddetin henüz gerçekleşmeden önlenmesine dair çözüm ve eylem örneklerinden şu şekilde bahsedilebilir:

- i. Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i Seniyye ışığında aileyle ilgili temel ahlaki ilkelerin topluma kazandırılması, aile içi iletişimin önemi ve bu iletişimin güçlendirilmesine yönelik farkındalığın artırılması amacıyla başlanan

“Temel Aile Bilinci Eğitimi” projesi cami, kahvehane gibi mekânlarda yaygınlaştırılarak sürdürülmelidir.⁵³

- ii. Aile kurulurken sağlam temeller üzerine inşa edilmesi, kurulan ailelerin güçlendirilmesi ve huzurlu bir şekilde devamının sağlanması için Başkanlık nitelikli çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda yeni evli ve evliliğe adım atacak çiftlere sevgi, merhamet, adalet ve emanet bilinci gibi aileyi ayakta tutan değerler hususunda Kur’an ve Sünnet ışığında bilgi vermek amacıyla “Huzurlu Aile, Güçlü Toplum, Güvenli Gelecek Projesi kapsamında “Evliliğe İlk Adım” seminerleri verilmeye başlanmıştır. Söz konusu seminerler, ülke genelinde il ve ilçe müftülüklerince 8 konu başlığında⁵⁴ müftülüklere ve belediyelere nikâh için başvuran çiftlere yönelik uygulanan bu projede tanıtım artırılarak hedef kitle çeşitlendirilmeli ve çoğaltılmalıdır.
- iii. Kur’an ve Sünnet temelinde aile olma bilincini kazandırmak, ailede hak ve sorumluluklar bağlamında baba olmanın önemine dikkat çekmek amacıyla pilot çalışma için seçilen illerde⁵⁵ “Baba Okulu” seminerleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 8 derslik seminer programı⁵⁶ uygulanmıştır. Çocuk sahibi, evli erkek hedef kitleye yönelik gerçekleştirilen projenin olumlu dönütlerine göre ülke genelinde uygulanması sağlanmalıdır.
- iv. “Ailenin Korunması ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Toplumsal Farkındalığın Sağlanması” projesi kapsamında ailenin korunması, güçlendirilmesi bununla birlikte kadınların, çocukların ve yaşlıların maruz kaldığı şiddet hadiselerinin son bulup yaşanmaması için etkili, sürekli ve somut önlemlerin alınması amacıyla 2019 yılında Doğu Anadolu Bölgesi’nde Ardahan, Erzincan, Erzurum, Kars illeri ile İç Anadolu

⁵³ Proje; “Ailem ve Ben”, “Ailemde Bir Çocuk Var”, “Ailemde Bir Genç Var”, “Ailemde Bir Yaşlı Var”, “Ailemde Bir Engelli Var”, “Akrabalarım Var”, “Ailemin İletişim Dili”, “Ailemde Merhamet İstiyorum”, “Ailem Dağılsın”, “Ailede İffet ve Mahremiyet”, “Teknolojiyi Bilinçli Kullanıyorum” ve “Ailemi Bağımlılıktan Koruyorum” eğitim modüllerinden oluşmaktadır.

⁵⁴ Seminerler; “Evlilik: Ahirete Uzanan Birliktelik”, “Nikâh ve Sorumlulukları”, “Ailemin İletişim Dili”, “Ailede İffet ve Mahremiyet”, “Yuvamız Merhamet Ocağı Olsun”, “Çocukla Şenlenen Yuvalar”, “Evlilikle Büyüyen Ailem”, “Çevre Bilinci ve Tüketim Ahlak” başlıklarından oluşmaktadır.

⁵⁵ Bu iller: Adana, Mersin, Elazığ, Malatya, Kütahya, Eskişehir, Manisa, İzmir, Ordu ve Samsun.

⁵⁶ “İyi İnsandan İyi Babaya”, Kur’an’dan Baba Örnekleri”, “Baba: Korkulan Otorite mi, Kucaklayan Güven Kaynağı mı?”, İslam’a Göre Baba Olmak”, “Çocuğun Kişilik Gelişiminde Babanın Rolü”, “Eşinin Saygın Hayat Arkadaşı Olarak Baba”, “Mahremiyet Eğitiminde Baba” ve “Görüş Ayrılıklarında Çatışma Çözme Yöntemleri” başlıklarında seminerler verilecektir.

Bölgesi'nde Kırıkkale, Kırşehir, Sivas, Yozgat illerinde yapılan paneller, kahvehane sohbetleri, fabrika ziyaretleri ve Cuma vaazları belirli periyotlarla uygulanmaya devam edilmelidir.

- v. Sosyal yapının değişmesiyle birlikte aile bireylerinin ortaya çıkan yeni şartlara uyumunun sağlanması; bu bağlamda paylaşma, adalet ve merhamet gibi ortak değerlerin güçlendirilmesi; aile bireylerinin hak ve görev tanımlarının değişen şartlara göre gözden geçirilmesine katkıda bulunulması, aile içi şiddetin önlenmesi konusunda farkındalık oluşturulması amacıyla er-erbaşlara, polis ve bekçi adayları ile infaz koruma memurlarına yönelik gerçekleştirilecek hizmet içi eğitim, konferans, seminer vb. programların muhtevasına “Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Dinî Referanslar” konusu eklenmeli ve bu konu Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında görev yapan alanında uzman personel tarafından anlatılmalıdır.
- vi. Aile bireylerinin hurafe ve bidatlardan, dinin gerçekleriyle bağdaşmayan tutum ve alışkanlıklardan korunması amacıyla Başkanlığın sağlam dinî bilgi ile toplumu buluşturma çalışmaları aile özelinde devam ederken, diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği kapsamında İŞ-KUR ve belediyelerin meslek edindirme kurslarında “Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Dinî Referanslar” eğitimi verilmeli, bu eğitimlere katılan kursiyerlere istihdamda öncelik tanınmalıdır.
- vii. Din görevlilerinin toplum nezdindeki güvenilirliği ve sorunların çözümüne yönelik güçlü etkinlikleri dikkate alınarak “mahalle” ekseninde çalışmalar yürütülmelidir. Bu bağlamda, “aile içi şiddet” yaşanan aileler için spesifik çözümler üretilerek din görevlisi, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, psikolog gibi alan uzmanlarından bir ekip oluşturularak uzun vadeli girişimler, ziyaret programları düzenlenmelidir. Din görevlileri özellikle şiddet ve boşanma konularında aile hakemliği yapabilmelidir.

Sonuç

İslam dini insanı şerefli kılarak; “can emniyeti, akıl emniyeti, din emniyeti, nesil emniyeti, mal emniyeti” şeklindeki beş temel esasın kadın veya erkek çocuk veya yaşlı fark etmeksizin şiddeti önlemede korunması zaruri emanetler olduğunu, *ihtilafsız* kabul etmiştir. Allah Resulü'nün şiddetin normal karşılandığı bir toplumda etrafındakilere karşı tutumu ve örnekliği Hz. Âişe'nin beya-

nıyla “Resûlullah ne bir hizmetçiye ne de bir kadına vurmuş değildir”⁵⁷ gözler önündedir. Bununla birlikte “Sizden biriniz hanımını, cariyesini döver gibi dövüp sonra günün sonunda onunla beraber olmasın”⁵⁸ ifadesi de aynı zamanda hayret ve kınama içeren çağlar-üstü bir mesajdır.

İnsanlık için örnek olarak gönderilen⁵⁹ Hz Aişe'nin dilinde “ahlakı Kur'an” olarak tanımlanan⁶⁰ Hz. Peygamber'in *s.a.v.* hayatının tamamında şahit olunan sevgi, merhamet, adalet, sadakat, samimiyet ve ihsan gibi değerlerin korunması şiddeti oluşturan yanlış kabullerden uzaklaştırarak koruyucu önleyici çözümler olacaktır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı ailenin korunmasına ilişkin gerçekleştirdiği eylem ve strateji çerçevesinde şiddetin beslendiği yanlış kabullerle mücadelesini vahyin ve sünnetin sabiteleriyle beslenmiş değerleri motto kılarak yürütme kararlılığını göstermektedir.

⁵⁷ İbn Mâce, Nikâh: 51.

⁵⁸ Buhârî, Nikâh: 94.

⁵⁹ Ahzab, 33/21.

⁶⁰ Ebû Davud, Tatavvu' 26.

Kaynakça

- AKTAŞ, A, M, Aile İçi Şiddet / Kadının Ve Çocuğun Korunması, Elma Yay, 2014.
- AKTAŞ, A, M, Aile İçi Şiddet Ve Önleme Yolları, Söm Eğt Hiz Yay.
- ALTINTAŞ, R 2017, Şiddet, DİB Yay, Ankara.
- ALTINAY, A. G. & Arat, Y. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet, 2008, İstanbul.
- ATEŞ, A. O. (2006). Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın (2. Baskı). İstanbul: Beyan
- ÇAĞRICI, M, “İtidal”, “Adalet” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- DİN HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ PROJESİ, Ailenin Korunması Ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması, DİB Yay, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığının Ailenin Korunması Ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Konusunda Görüş Ve Yaklaşımları, 2015, Ankara.
- DOĞAN, M. (2008), Büyük Türkçe Sözlük, Pınar Yay, İstanbul.
- DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ, World Report On Violence And Health, 2002.
- DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ, World Health Organization, Global Status Report On Violence Prevention 2014, 2.
- EBÛDÂVÛDES-SİCİSTÂNÎ, Süleyman B. Eş’as B. İshak El-Ezdî, El-Kütübü’S-Sitte, Dâru’s-Selâm, 2000, Arabistan.
- FÎRUZÂBÂDÎ, Mecdüddin Muhammed B. Yakub, El-Kâmûsü’l-Muhît, Beyrut, 1993, s. 372.
- HEYET, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988, Şiddet Maddesi.
- ÜNAL, G, “Aile İçi Şiddet”, Aile Ve Toplum Yıl: 7 Cilt: 2 Sayı: 9 Ocak-Mart 2005.
- MARTI, H, HAN, A, Sünnet Perspektifinden Aileye Bakmak: Sabiteler Ve Değişkenler, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 16 Sayı: 36 Tarih: Ocak-Haziran 2016.
- MECMEU’L-LUĞA EL- ARABİYYE, El- Mü’Cemu’l-Vecîz, “Âle”, Mısır, Birinci Baskı, Dâru’t-Tahrîr, 1980.

- ÖZDOĞAN, Ö. (2010, Kasım). Kadına Yönelik Şiddete Manevi-Psikolojik Yaklaşım. Bilim Ahlak Ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Uluslararası Sempozyumu, Samsun.
- ÖZTÜRK, E. (2008). Türkiye’de Aile İçi Şiddet, Kadın Sığınma Evleri Ve Din, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara.
- P, AYTEN, Z, İ, MERVE, “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”, Türk Psikoloji Yazıları, Sayı: 22, Aralık 2008, S. 84.
- TUKSAL, H, Ş, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Ankara, 2000.
- Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014, Ankara.
- Köse, F.B. (2018). Cahiliye’den İslâm’a Kadına Yönelik Şiddet, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18 (1), 73-94.
- ULUDAĞ, S, “Muhabbet” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- ÜNAL, G, “Aile İçi Şiddet”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2007, VIII (8), 2.
- ÜLKEN, H, Z, (1969), “Aile”, Sosyoloji Sözlüğü, Talim Ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul.
- İHA, [https://www.Yenisafak.Com/Gundem/406-Erkek-Siddet-Magduru-Olarak-Devlete-Sigindi-3443021\(24.06.2020\)](https://www.Yenisafak.Com/Gundem/406-Erkek-Siddet-Magduru-Olarak-Devlete-Sigindi-3443021(24.06.2020))
- <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2927/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-agustos-2020-raporu> (26.09.2020)